

Wprowadzenie

Zapraszamy Państwa do zapoznania się z nr 77 czasopisma „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” przygotowywanego przez Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Stanowi on dziewiąty zeszyt serii poświęconej wyzwaniom rozwojowym Wielkopolski. Dostrzegając niedostatek aktualnych opracowań na temat problemów społecznych i ekonomicznych naszego regionu, Redakcja, przy aprobachie ówczesnej Rady Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, postanowiła, że począwszy od 2016 r. każdy czwarty w danym roku zeszyt naszego czasopisma będzie miał charakter tomu zbierającego wyniki badań regionalnych dotyczących województwa wielkopolskiego. Zakładamy, że podjęta inicjatywa przyczynia się do tworzenia cennego poznawczo zbioru wyników analiz, których zakres przestrzenny obejmuje Wielkopolskę. W niniejszym tomie autorzy szesnastu artykułów poruszają bardzo zróżnicowaną problematykę, prezentując wyniki analiz odnoszących się zarówno do obszarów całej Wielkopolski, jak i studiów przypadku pojedynczych jednostek położonych w granicach województwa wielkopolskiego. W pierwszej grupie dotyczą one wewnętrznych zróżnicowań rozwojowych Wielkopolski z uwzględnieniem procesów sprawiedliwej transformacji i adaptacji do zmian klimatu, przemian demograficznych i zmiany struktury systemu osadniczego regionu, uwarunkowań zróżnicowań przestrzennych konkurencyjności, rozwoju turystyki oraz prawidłowości zróżnicowania zagospodarowania przestrzennego. W drugiej grupie artykuły dzielą się na dwa podzbiory. Pierwszy odnosi się do Poznania i wyzwań jego rozwoju związanych z funkcjonowaniem usług edukacyjnych, prawidłowościami przemian rynku mieszkaniowego czy też pamięcią zapisaną w krajobrazie. Drugi obejmuje studia przypadków dwóch ośrodków z terenu Wielkopolski: Wągrowca i Białęgi-Trojanowa.

Tom otwiera zbiór artykułów na temat sprawiedliwej transformacji i adaptacji do zmian klimatu. Pierwszy w tym zbiorze jest tekst przygotowany przez Adama Drobnika i Małgorzatę Rogowską-Sawicz pt. „Participation in just transition – gaps in applying deliberative governance in coal regions of Greater Poland, Lodzkie, Lower Silesia and Silesia”. Celem artykułu jest identyfikacja luk w praktykach partycypacyjnych podczas programowania Terytorialnych Planów Sprawiedliwej Transformacji (TJTP), które ograniczają wdrażanie zarządzania deliberatywnego (DG). Badanie wykorzystuje ramy porównania ukierunkowanego, łącząc analizę koncepcyjną DG z pogłębionym przeglądem instrumentów partycypacyjnych stosowanych w TJTP w poszczególnych polskich regionach węglowych (PCR). Metodologia opiera się na ramach koncepcyjnych projektu Horizon DUST oraz na pogłębionych wywiadach z decydentami w czterech PCR. Główne wyniki pozwalają na sformułowanie szczegółowej typologii luk proaktywnej partycypacji zidentyfikowanych w PCR, takich jak: ograniczony zakres stosowanych instrumentów partycypacyjnych, niewielkie wykorzystanie narzędzi cyfrowych,

brak bezpośredniego zaangażowania obywateli, niedostateczne uwzględnienie poziomu lokalnego i sublokalnego oraz niezadowolające zaangażowanie władz publicznych.

Opracowanie autorstwa Gabrieli Czapiewskiej pt. „Rozwój lokalnych społeczności energetycznych w Wielkopolsce” zwraca uwagę na rolę społeczności lokalnych w transformacji energetycznej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego oraz wskazuje możliwości ich ekspansji. Przedmiotem szczególnego zainteresowania autorki jest analiza procesu rozwoju spółdzielni energetycznych w regionie, w kontekście krajowych realiów prawnych i ekonomicznych oraz wyzwań europejskiej polityki klimatyczno-energetycznej. W pracy zobrazowano koncepcję spółdzielni energetycznych, wskazując na korzyści wynikające z rozwoju lokalnych inicjatyw energetycznych. Przedstawione ustalenia prowadzą do wniosku, że szans dynamizacji prezentowanych podmiotów w regionie należy upatrywać m.in. w realizowanych na obszarach wiejskich projektach i programach wsparcia inwestycji z zakresu odnawialnych źródeł energii.

Zespół autorski w składzie Eliza Kalbarczyk, Patrycja Zięba, Robert Kalbarczyk w trzecim artykule pt. „Stan planowania miejskiej adaptacji do zmiany klimatu w województwie wielkopolskim” identyfikuje stan planowania adaptacji do zmiany klimatu we wszystkich 119 miastach województwa wielkopolskiego. Ustalono, że obowiązek posiadania miejskiego planu adaptacji do zmiany klimatu do 2 stycznia 2028 r. dotyczy 17 miast (14% wszystkich miast). W tej grupie 2 miasta spełniły już wymogi ustawy, 14 ma opracowany dokument dotyczący adaptacji lub jest w trakcie jego przygotowania, jedno miasto nie przystąpiło do sporządzania planu.

Pierwszy blok artykułów obejmujący problematykę sprawiedliwej transformacji i adaptacji do zmian klimatu zamyka opracowanie Sylwii Bródki i Oliwii Święczkowskiej pt. „Rola błękitno-zielonej infrastruktury w kształtowaniu zdolności adaptacyjnych miast do zmian klimatu. Studium wybranych miast województwa wielkopolskiego położonych w dolinie Warty”. Artykuł relacjonuje wyniki oceny potencjału ekologicznego miast w aspekcie adaptacji i mitygacji do zmian klimatu. Do badań wytypowano pięć miast województwa wielkopolskiego położonych w dolinie Warty: Luboń, Oborniki, Puszczykowo, Pyzdry i Sieraków. Analizę oparto na inwentaryzacji elementów błękitno-zielonej infrastruktury (BZI) z uwzględnieniem ich struktury rodzajowej, funkcji oraz układu przestrzennego. W ocenie zastosowano system wskaźników określających rolę BZI w kształtowaniu odporności miast na zagrożenia wynikające ze zmian klimatu. Rezultaty badań pozwoliły na zidentyfikowanie mocnych i słabych cechy błękitno-zielonej infrastruktury w poszczególnych miastach oraz przeprowadzenie charakterystyki działań kierunkowych zawartych w lokalnych dokumentach strategicznych, które uwzględniają BZI oraz jej rolę w adaptacyjnym zarządzaniu miastami.

Dwa kolejne artykuły w tym tomie dotyczą trendów demograficznych oraz przemian w systemie sieci osadniczej województwa wielkopolskiego. Pierwszy z nich pt. „Wzorce przemian demograficznych w województwie wielkopolskim w latach 2002–2024” został przygotowany przez Annę Majdzińską. W opracowaniu przedstawiono analizę przemian ludnościowych w województwie wielkopolskim oraz

ich wzorców przestrzennych, jakie wystąpiły w okresie 2002–2024. Zakres tematyczny badania dotyczył struktury wieku populacji oraz czynników zmian w stanie ludności w powiatach i gminach województwa. W badaniu wykorzystano wybrane narzędzia statystyki opisowej i wielowymiarowej. W przypadku współczynników demograficznych zbadano występowanie autokorelacji przestrzennej. Przeprowadzono także typologię czynników zmian stanu ludności w badanym okresie. Podstawę analiz stanowiły dane statystyczne pochodzące z publikacji GUS. Drugi tekst pt. „Symboliczny awans czy realna korzyść? Ekonomiczne efekty uzyskania statusu miasta na przykładzie gmin z województwa wielkopolskiego” został przygotowany przez Sergiusza Hermana i Wojciecha Kisiałę. Celem artykułu było wyjaśnienie, czy i w jakim stopniu nadanie statusu miasta miało wpływ na lokalny rozwój gospodarczy. Badaniu poddano cztery gminy województwa wielkopolskiego, których siedziby w latach 2014–2017 przekształcono w miasta (Dobrzyca, Chocz, Jaraczewo i Opatówek). W analizie empirycznej ekonomicznych efektów awansu administracyjnego wykorzystano rozszerzoną metodę syntetycznej kontroli. Uzyskane wyniki wskazują, że w badanych gminach, zmiana statusu administracyjnego siedziby gminy ze wsi na miasto nie przekładała się na poprawę kondycji gospodarek lokalnych. Wyniki te mogą stanowić głos w debacie publicznej na temat zasadności nadawania statusu miasta małym miejscowościom, zwłaszcza jeśli decyzje takie motywowane są oczekiwaniami szybkiego wzrostu gospodarczego lub poprawy sytuacji na rynku pracy.

Kolejny artykuł dotyczący analiz odnoszących się do prawidłowości różnicowania się przestrzennego procesów rozwojowych w Wielkopolsce dotyczy wyzwań konkurencyjności. Roman Wosiek w opracowaniu „Konkurencyjność technologiczna województwa: pozycja konkurencyjna Wielkopolski na tle pozostałych województw w latach 2016–2022” podejmuje próbę identyfikacji technologicznych czynników konkurencyjności regionu, czego efektem jest autorski model, którego poszczególne wymiary w ujęciu nakładowo-wynikowym pozwalają określić technologiczną pozycję konkurencyjną województwa. Badanie umożliwiło postawienie diagnozy i dokonanie kompleksowej oceny technologicznej pozycji Wielkopolski zarówno w ujęciu statycznym, jak i dynamicznym – z jednej strony, a z drugiej – w ujęciu relatywnym, tj. w porównaniu do pozostałych regionów w Polsce w latach 2016–2022. Propozycja podejścia modelowego oraz wielowymiarowej analizy statystycznej do prac eksploracyjnych z zakresu konkurencyjności na różnych polach – dotyczy to skali makro-, tzn. międzynarodowej konkurencyjności gospodarki oraz konkurencyjności przedsiębiorstwa, a także miasta i regionu – wpisują się w aktualne trendy badawcze w dziedzinie ekonomii międzynarodowej zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i metodologicznym.

W następnym opracowaniu pt. „Cyfrowe kompetencje mieszkańców Wielkopolski na tle regionów Polski – ujęcie porównawcze” Urszula Bronisz przeprowadza diagnozę i dokonuje oceny poziomu ponadpodstawowych kompetencji cyfrowych mieszkańców województwa wielkopolskiego na tle regionów Polski. Badanie oparto na Europejskich Ramach Kompetencji Cyfrowych (DigComp) oraz danych GUS z 2024 r., wykorzystując metodę luki rozwojowej, analizę skupień i testy statystyczne. Wyniki ujawniły wyraźne przestrzenne zróżnicowanie

kompetencji cyfrowych, a Wielkopolska znalazła się w grupie regionów o stosunkowo wysokim poziomie zaawansowania, choć z pewnymi deficytami w zakresie bezpieczeństwa cyfrowego. Zidentyfikowana typologia regionów ukazuje potrzebę dostosowania działań rozwojowych do lokalnych uwarunkowań. Uzyskane rezultaty wpisują się w debatę nad rolą kompetencji cyfrowych jako kluczowego czynnika zmniejszania nierówności i wzmacniania konkurencyjności regionalnej.

Artykuł Klaudii Nowickiej „Turystyka zrównoważona jako element planowania strategicznego i polityki regionalnej najbardziej atrakcyjnych regionów województwa wielkopolskiego” zwraca uwagę na stopień uwzględniania zasad turystyki zrównoważonej w strategiach rozwoju najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionów województwa wielkopolskiego. Badaniem objęto 11 powiatów i 62 gminy, wykorzystując analizę dokumentów oraz wywiady eksperckie. Choć turystyka jest obecna w większości strategii, zapisy dotyczące zrównoważonego rozwoju są nieliczne i ogólnikowe. Zaleceń Grupy ds. Turystyki Zrównoważonej (TSG) nie wdraża się w pełni. Artykuł wskazuje na potrzebę opracowania dedykowanych strategii, lepszego monitoringu oraz większego udziału społeczności lokalnych w planowaniu turystyki.

Część niniejszego tomu zawierającą prezentację wyników analiz całego obszaru województwa wielkopolskiego zamykają dwa artykuły identyfikujące prawidłowości w zakresie zagospodarowania przestrzeni Wielkopolski. Pierwszy z nich przygotowany przez Ritę Łabuz pt. „Przemiany przestrzenne w województwie wielkopolskim w kontekście koncentracji i rozpraszania zabudowy” zwraca uwagę na przemiany przestrzenne zabudowy w województwie wielkopolskim zachodzące w latach 2014–2023. Celem pracy jest zweryfikowanie, w jaki sposób w wymienionym okresie rozwijała się zabudowa, w szczególności czy nowe realizacje przyczyniały się do występowania zjawiska urban sprawl. Analizy stanu zabudowy z wykorzystaniem algorytmu DBSCAN wykazały, że prawie 60% nowych budynków stworzyło klastry z istniejącą zabudową. Ponad 40% przyrost nowych obiektów położonych w znacznym oddaleniu od istniejących siedlisk świadczy o konieczności dalszego ograniczania niekontrolowanej zabudowy. Uzyskane wyniki wskazują zdaniem autorki, że nowe narzędzie, jakie stanowią obszary uzupełnienia zabudowy w planach ogólnych, może przyczynić się do ograniczenia zjawiska urban sprawl w Wielkopolsce. Drugi artykuł pt. „Rynek powierzchni magazynowych w Wielkopolsce: kondycja i perspektywy rozwoju” został przygotowany przez Annę Maryniak. Celem podjętych rozważań jest ocena dynamiki zmian na rynku powierzchni magazynowych w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem jego reakcji na sytuacje kryzysowe. Uzyskane wyniki wskazują, że pandemia pozytywnie wpłynęła na rynek magazynowy, a wojna na Ukrainie negatywnie. Rynek wielkopolski okazał się wysoko wrażliwy w odniesieniu do podaży istniejącej, nowej, planowanej i w budowie oraz poziomu pustoszań. Ustalono, że popyt powoli wzrasta, niemniej jest ponad dwa razy niższy niż w czasie popandemicznym. Według ujęcia strukturalnego dominują obiekty typu Big Box i BTS. Rynek wielkopolski parametrycznie sukcesywnie przesuwa się w kierunku najsilniejszych regionów powierzchni magazynowych w Polsce.

Kolejne artykuły w prezentowanym tomie otwierają część analiz dotyczących Poznania i pojedynczych jednostek osadniczych położonych w Wielkopolsce. Zbiór trzech artykułów odnoszących się do analizy procesów rozwojowych w Poznaniu otwiera artykuł Artura Bajerskiego pt. „Położenie i status formalnoprawny szkół podstawowych a dojazd uczniów z suburbiów – przypadek Poznania”. Celem artykułu jest analiza przepływów edukacyjnych między przedmieściami a miastami centralnymi – na podstawie studium przypadku Poznania – która prowadzi do odpowiedzi na pytanie o wpływ położenia szkół w strukturze przestrzennej miasta oraz ich statusu formalnoprawnego (jako placówek publicznych albo niepublicznych) na kształtowanie się kierunków i wielkości dojazdów uczniów z terenów podmiejskich. Analizy, wykorzystujące szczegółowe informacje z Systemu Informacji Oświatowej, pozwoliły wykazać, że występuje związek położenia szkoły i kierunków napływu do niej uczniów z suburbiów. Wykryto również istotne różnice między placówkami publicznymi i niepublicznymi w tym zakresie. Drugi artykuł pt. „Czy w Poznaniu łatwo o własne mieszkanie? Analiza dostępności mieszkaniowej na tle największych miast w Polsce” został przygotowany przez Annę Górską. Celem opracowania jest w pierwszej kolejności przedstawienie zasobów mieszkaniowych Poznania, a następnie analiza dostępności mieszkaniowej w Poznaniu na tle największych miast w Polsce zarówno w kontekście zakupu mieszkania, jak i najmu. Wskaźniki dostępności mieszkaniowej, takie jak relacja ceny zakupu do dochodu, liczba lat pracy potrzebna do zakupu mieszkania oraz poziom czynszów – pozwalają na ocenę sytuacji w Poznaniu w zakresie zapewnienia dostępności mieszkaniowej, która jest jednym z kluczowych współczesnych wyzwań społeczno-gospodarczych. Trzeci artykuł napisany przez Magdalenę Dudę-Seifert „Restoring the memory of the Jewish minority in a cityscape: a case study of Poznań” zwraca uwagę na problem zapisu pamięci w krajobrazie. Może ona być podtrzymywana, zapomniana, przywrócona lub wymazana przez społeczność lokalną. Ze względu na niejednorodność społeczności lokalnych, w krajobrazie zapisane są różne pamięci, a polityka pamięci zależy od ideologii i trendów społecznych. Szczególnie trudna jest sytuacja mniejszości, które często są zdominowane przez większość także w krajobrazie. Autorka skupia się na analizie nośników pamięci o żydowskiej mniejszości na przykładzie studium przypadku Poznania. W rezultacie wskazuje 40 takich elementów, w tym 37 w krajobrazie miasta. W ich uaktywnianiu bierze udział wielu interesariuszy, a proces ten przyspieszył w ciągu ostatnich 25 lat, jednakże jest to dopiero początek pracy nad przywracaniem pamięci o mniejszości żydowskiej w mieście.

Tom kończą dwa artykuły będące studiami przypadku dwóch jednostek terytorialnych Wielkopolski. W pierwszym pt. „W kierunku gminy miejsko-wiejskiej: analiza możliwości i konsekwencji ewentualnej konsolidacji miasta i gminy wiejskiej Wągrowiec” Dawid Kozubek określa możliwości i konsekwencje ewentualnej konsolidacji miasta i gminy wiejskiej Wągrowiec w jedną jednostkę samorządu terytorialnego, tj. gminę miejsko-wiejską. Zakres przestrzenny pracy obejmuje dwa odrębne administracyjnie, lecz funkcjonalnie powiązane samorządy lokalne, położone w województwie wielkopolskim, w powiecie wągrowieckim. Zakres czasowy odnosi się natomiast do stanu na rok 2022, z projekcją skutków

ewentualnej konsolidacji do roku 2030. Opracowanie zostało podzielone na pięć zasadniczych etapów. Z analizy wynika, że nowo utworzona gmina miejsko-wiejska mogłaby otrzymać bonus ministerialny w wysokości ponad 33 mln zł w ciągu pięciu kolejnych lat, co stworzyłoby znaczący potencjał inwestycyjny, zwłaszcza dla obszaru wiejskiego. Wyniki badań ankietowych wykazały, że mieszkańcy obu gmin raczej wzięliby udział w ewentualnym referendum dotyczącym połączenia gmin w jedną jednostkę samorządu terytorialnego. W drugim pt. „Koncepcja zadrzewień śródpolnych wg gen. D. Chłapowskiego we współczesnym zagospodarowaniu krajobrazu Wielkopolski na przykładzie wsi Białęgi-Trojanowo” Paweł Piotr Szumigała zwraca uwagę na fakt, że istotnymi czynnikami zachowania i odtworzenia wartości kulturowych krajobrazu Wielkopolski jest utrzymanie krajobrazu w jego formach historycznych. W pracy przedstawiono wyniki analiz przestrzenno-krajobrazowych istniejących zadrzewień śródpolnych w dawnym majątku gen. Dezyderego Chłapowskiego w Turwi oraz koncepcje zagospodarowania fragmentu wsi Białęgi-Trojanowo jako przykład projektowy w planowaniu krajobrazu i zagospodarowaniu terenów wiejskich. Koncepcje zadrzewień śródpolnych według gen. Chłapowskiego są nadal aktualne w rozwoju przestrzennym, gospodarce rolnej i ochronie wiejskich krajobrazów Wielkopolski.

Zapraszamy Państwa do działu Nowości Wydawniczych, w którym prezentujemy publikacje, których tematyka bezpośrednio wiąże się z problematyką rozwoju regionalnego i polityki regionalnej. W bieżącym numerze przedstawiamy monografię opracowaną przez zespół autorski: Justyna Wilk, Marzena Walaszek, Tomasz Kaczmarek, Urszula Kaczmarek, pt. *Stan i dynamika rozwoju obszarów funkcjonalnych polskich metropolii. Ujęcie porównawcze*. Publikacja ukazała się w serii wydawniczej Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej, poświęconej problemom rozwoju obszarów silnie zurbanizowanych w Polsce i za granicą. Autorzy serii przybliżają mechanizmy funkcjonowania aglomeracji miejskich oraz koncepcje i metody stosowane w ich badaniach. Prezentowany tom to kompleksowa analiza porównawcza pięciu największych (poza Warszawą) miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce: Poznania, Wrocławia, Trójmiasta, Łodzi i Krakowa. Opracowanie obejmuje diagnozę potencjałów rozwojowych, analizę dynamiki zmian oraz wskazanie mocnych i słabych stron każdego z tych obszarów.

Mamy nadzieję, że włączą się Państwo w tworzenie kolejnych numerów naszego czasopisma, które jest indeksowane m.in. w bazie ERIH PLUS oraz DOAJ. Informujemy również, że według Komunikatu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 grudnia 2021 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, czasopismo „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” wydawane przez Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM, posiada obecnie 70 punktów.

Zapraszamy i zachęcamy Państwa do nadsyłania propozycji publikacji, informacji na temat nowości wydawniczych, recenzji i głosów polemicznych dotyczących najnowszych wyników badań, a także streszczeń wyróżniających się prac magisterskich z zakresu problematyki rozwoju regionalnego i polityki regionalnej, które mogłyby stać się podstawą do przygotowania artykułów w numerze poświęconym debiutom naukowym. Pamiętajmy, że tylko od naszej wspólnej

aktywności zależy ostateczny kształt naszego czasopisma, którego kolejny numer trafił właśnie do Państwa.

Przypominamy, że wszystkie zasady dotyczące składania i recenzowania tekstów oraz numery archiwalne czasopisma dostępne są pod adresami: <https://rr.amu.edu.pl> oraz <https://pressto.amu.edu.pl/rrpr/>.

Prof. Paweł Churski
Redaktor naczelny czasopisma
„Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”